

Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi (USBAD) Yıl 7, Year 7, Sayı 20, Issue 20, Aralık 2025, December 2025 e issn: 2687-2641	International Journal of Social Sciences Academy (IJSA)
Özgünlük kontrolü	 Authenticity process
DOI: 1821386	
Makale türü: Araştırma makalesi	Article type: Research article
Geliş tarihi	10.11.2025 Submitted date
Kabul tarihi	20.12.2025 Accepted date
Elektronik yayın tarihi	20.12.2025 Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information	
Azarkan, M. Ş. (2025). Mehmet Uyanık'ın Edebi Kişiliği. <i>Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi / International Journal of Social Sciences Academy</i> , 7(20), 1541-1562.	

MEHMET UYANIK'IN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Muhammed Şerif AZARKAN¹

Öz

Mehmet Uyanık, Rûmî 1334/Miladî 1918 yılında Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde doğmuştur. Uyanık'ın baba adı Yakup, annesinin adı ise Asiye'dir. Mehmet Uyanık, silvan müftülerindendir. Diyarbakır'ın yetiştirdiği önemli kişilerden birisidir. Mehmet Uyanık ardından yazınsal kaynaklar da bırakmıştır. Mehmet Uyanık'ın hem Türkçe şiirleri hem de Kürtçe şiirlerini transkribe etmeye çalıştık. Uyanık, daha çok fıkralarıyla meşhur olmuştur. Lakin edebi kişiliği hakkında pek çalışma yapılmamıştır. Edebi tarzına baktığımızda eski divan şairlerine benzediğini rahatlıkla söylemek mümkündür. Şiirlerine baktığımızda Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsça'ya hâkim olduğunu görebiliriz. Mehmet Uyanık'ın yazdıklarını bulmak için saha araştırmasına başladık. Araştırma sonucunda Mehmet Uyanık'ın Türkçe ve Kürtçe şiirlerinin olduğunu tespit

¹ Makale, bildiriden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü, Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, serifazarkan0324@gamil.com, Orcid: 0000-0002-6070-3432

ettik. Bu alandaki boşluğu gördüğümüzden, alana faydası olacağı düşüncesiyle konuyu araştırmaya gayret ettik. Bu düşünceyle edebi kişiliği üzerinde daha geniş çalışmaların yapılması hâlinde daha derinlikli sonuçların elde edileceğini umuyoruz. Müftü Uyanık, şiirlerinde klasik edebiyatımızda kullanılan aruz veznini kullanmıştır. Bunun yanında şiirlerinin sonunda hem mahlasını kullandığını hem de yazmış olduğu o günün tarihini kaydettiğini görmekteyiz. Bu çalışmayla farklı özellikleriyle bilinen Mehmet Uyanık'ın edebi yönünün de ortaya çıkması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Şiir, Mehmet Uyanık.

Mehmet Uyanık's Literary Personality

Abstract

Mehmet Uyanık was born in Silvan district of Diyarbakır in 1334 AH/1918 AD. Uyanık's father's name is Yakup, and his mother's name is Asiye. Mehmet Uyanık is one of the muftis of Silvan. He is one of the important figures raised in Diyarbakır. Mehmet Uyanık also left behind literary sources. We have attempted to transcribe both Mehmet Uyanık's poems in Turkish and his poems in Kurdish. Uyanık is best known for his jokes. However, little research has been done on his literary personality. Looking at his literary style, it's easy to say that he resembles the old court poets. Looking at his poems, we can see that he is fluent in Turkish, Kurdish, Arabic, and Persian. We have begun field research to find the writings of Mehmet Uyanık. Our research has revealed that Mehmet Uyanık has poems in both Turkish and Kurdish. Seeing a gap in this area, we made an effort to research the topic with the belief that it would benefit the field. With this in mind, we hope that more extensive studies on his literary personality will lead to more in-depth conclusions. Mufti Uyanık used the Aruz meter, which is commonly used in classical Turkish literature, in his poems. In addition, we see that he used his pseudonym at the end of his poems and also recorded the date he wrote them. This study aims to reveal the literary side of Mehmet Uyanık, who is known for his various other qualities.

Keywords: Literature, Poem, Mehmet Uyanık.

GİRİŞ

Mehmet Uyanık, silvan'da dünyaya gelmiştir. Silvan, tarih boyunca bir bilim merkezi haline gelmiştir. Anadolu bölgesinin önemli kültür merkezlerinden biri olan Silvan; Meyyafarikin, Meyyafarkin, Mafarkin ve Farkin (Parlak, 1997, s. 12) gibi çeşitli isimlerle anılmıştır. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Diyarbakır'ın fethi için gelen kuvvetlerden bir bölümü Diyarbakır kuşatması sürerken Meyyafarkin'e gidip orayı fethetmişlerdir. Bu tarihten sonra Müslümanların idaresine geçen Silvan, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Büveyhoğulları, Mervaniler, Selçuklular ve Osmanlılar gibi birçok hanedanın idaresi altına girmiş ve nihayet cumhuriyet yönetiminde günümüze kadar önemli bir merkez olarak varlığını sürdürmüştür. (Ergin, 2012, s. 416).

İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren şiire rağbet artmış ve şiire yönelmeler olmuştur. Peygamber efendimizin şiire olumlu bakması ve kendisi hakkında söylenen Kaside-i Bürde'nin şairine iltifat ederek cübbesini hediye etmesi şairleri cesaretlendirmiş ve bu sayede birçok önemli şairin yetişmesine vesile olmuştur. (Azarkan, 2021, s. 1). Genelde Diyarbakır'da özelde Silvan'da birçok şair yetişmiştir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Diyarbakır'ın yetiştirdiği edip ve şairleri hakkında şöyle der: "Bu Diyarbekir'de öyle yetenekli şairler var ki, her biri sanki Fuzûlî ve Ruhî gibidir. Birçoğu ile sohbet ettik. Hakikaten benzerleri bulunmayan birer fazilet sahibi kimselerdir" (Zıllıoğlu, 1986, s. 446). Şark medreseleri dini ilimlerin kaynağı olduğu gibi Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî, Huseynê Bateyî, Feqiyê Teyran gibi şair ve edip şahsiyetlerin yetiştiği kaynaklar konumundadırlar. Klasik dönem boyunca medreselerin yaygınlık kazandığı Diyarbakır'da birçok şair yetişmiştir (Eminoğlu, 2023, s. 45). Mehmet Uyanık'ın şiirlerine baktığımızda klasik edebiyat geleneğinin etkisinde olduğunu söylemek mümkündür. Gün yüzüne çıkmamış şiirleri vardır. Bu çalışmamızda Mehmet Uyanık'a ait bazı şiirlerine değinmeye çalışacağız.

Hayatı

Mehmet Uyanık, silvan müftülerindendir. Kendisi Kürt olup Diyarbakır'ın yetiştirdiği önemli kişilerden birisidir. Mehmet Uyanık Rûmî 1334/Miladî 1918 yılında Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde doğmuştur. Uyanık'ın baba adı Yakup, annesinin adı ise Asiye'dir. Silvan'da meşhur olan ve aynı zamanda müftülük yapmış Seydayê Mele Yakub'un oğludur. 10 yaşından sonra medrese eğitimine başlar. İyi bir medrese eğitimi görerek yetişir. 15 yıl süren medrese eğitimi vardır. (Ergin, 2012, s. 422). Eğitiminin önemli bir kısmı Molla İbrahim-i Bellé'den alır. Ondan öncesi babası silvan müftülüğü yapmış, babasından sonra kendisi de silvan'da müftülük (1966 ile 1973) yapmıştır. Diyarbakır'da müftü yardımcılığı, Bingöl ve Adana il müftülüğü görevinde bulunmuştur. 1973 yılında Batman'a vaiz olarak gitmiştir. 1981 yılına kadar da Batman'da vaizlik görevini devam etmiştir. Hazır cevap ve nüktedan bir kişiliğinin yanında yardımseverliği ve cesaretiyle de bilinmektedir. Hikâyeleriyle meşhur olmuş ve bu yönüyle de Diyarbakır'ın Nasreddin hocası kabul edilmiştir. (Çağmar, 2013, s. 132-134). Uyanık'ın dört oğlu ve iki kızı vardır. Büyük oğlu olan Mehmet Fehmi Uyanık babası hakkında şöyle der: Rahmetli babamın birçok fıkrası, şiiri ve toplumla ilgili birçok görüşleri vardır. Bingöl, Kırşehir, Aydın, Adana, Mersin ve Silvan'da müftülük yapmıştır. (Uyanık, 2013, s. 133). Meteoroloji memurluğu ve müftü kâtipliği görevlerinde de bulunmuştur. Ankara'da 40 günlük ihtisas kursuna katılmıştır. 1981 yılında Diyanet İşleri Başkanlığınca bir teşekkür ile taltif edilmiştir. 19 Ağustos 1981 tarihinde İzmir'de oturan Silvanlı bir aileyi barıştırmak için İzmir'e giderken Salihli'de geçirdiği trafik kazasında vefat etmiştir. (Aslan, 2025, s. 13). Uyanık'ın, ana dili Kürtçe'dir. Kürtçe'nin yanı sıra çok iyi derecede Türkçe'yi bilmektedir. Bununla birlikte iyi derecede Arapça'ya ve Farsça'ya hâkim olduğunu şiirlerinden rahatlıkla çıkartabiliriz.

Uyanık şimdiye kadar edebi kimliğiyle tanınmamıştır, daha çok müftü, vaiz ve hikâye nüktedanlığıyla bilinmektedir. Bu çalışmamızda Mehmet Uyanık'ın edebi yönünü tanıtacağız. Şiirlerini latinize ve transkribe

edeceğiz. Aynı zaman da şiirlerin vezinlerini bularak ve hangi konuları işlediğini açıklamaya çalışacağız.

Mehmet Uyanık Hakkında Elde Edilen Bazı Bilgiler

Müftü Uyanık'a ait kendi el yazısıyla yazmış olduğu birçok hutbelerine ulaştık. Hutbelerin içeriği zengin bir üslupla yazıldığını görürüz. Etkileyici bir dille cemaatine hitap ettiğini görülmektedir. Hutbelerine baktığımızda Osmanlıca olarak yazmıştır. Hutbelerinde etkileyici konular, tasvirler, benzetmeler, tarihi şahsiyetler, ayetler, hadisler ve toplumsal konular yer aldığı görülmektedir. Hutbelerine baktığımızda kendi eliyle yazmış olduğu güzel bir yazı çeşidiyle karşılaşırız. Buradan şu bilgiyi de çıkartmak mümkündür. Belki de hat sanatıyla da uğraşmıştır. (M. Cihat Toprak'ın özel kitaplığından faydalandık).

Müftü Mehmet Uyanık'a ait olan gençlik yıllarında çekilmiş olduğu bir fotoğrafına ulaştık. Fotoğrafına baktığımızda resmî kıyafetleri seven bir kişiliğe sahip olduğunu ve kılık kıyafete önem verdiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda kendisine ait bir kartvizitini kullandığı kartvizitinde ise telefon numarası 51 olarak geçmektedir. Mehmet Uyanık'ın Konya seyahatine ait bir bilete ulaştık. Uyanık, gezmeyi seven bir kişiliğe sahiptir. Bu dönemde İzmir, Diyarbakır, Bingöl, Mersin, Aydın, Adana, Kırşehir ve Konya gibi şehirleri gezmiştir. Bu dönemde aile fertlerinin ne zaman doğduklarını kayıt etmeyen ve doğum tarihlerini tam olarak bilmeyen çok kişiyle karşılaşırız fakat Uyanık'ın aile fertlerinin hepsinin doğum tarihlerini bir kâğıda yazdığını görmekteyiz. Müftü Uyanık'a ait olan Nüfus Hüviyet Cüzdanında adı Mehmet, Soyadı Uyanık, doğum tarih Rûmî takvimine göre 1334, doğum yeri silvan'dır. Nüfus Cüzdanında baba adı Yakup, anne adı Asiye ve medeni hali evli olarak geçmektedir.

Müftü Uyanık'ın oğlunun ölümü üzerine birçok şehirden kendisine telgraflar gönderilmiştir. Bu da kendisi toplumla ve üst makamlarla irtibat halinde olduğunu gösterir. Uyanık çok sosyal bir kişiliğe sahiptir. Dönemin iletişimini iyi bilen ve iyi kullanan, halkla içiçe, halkın derdiyle

dertlenen ve halkın sorunlarını gidermeye çalışan bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Edebi Kişiliği

Edebi kişiliğine baktığımızda donanımlı bir kişiliğe sahip olduğunu görmekteyiz. Mehmet Uyanık'ın şiirlerindeki Türkçesi, ahenkli ve duygulu söyleyişleri dikkat çekicidir. Mehmet Uyanık'ın şiirleri klasik edebiyatın bütün özelliklerini taşıdığını söyleyemeyiz. Şairler, şiirlerinde zaman zaman şiirin içeriği hakkında görüşlerini dile getirirler. Şair önce ele aldığı konunun ve ifadenin güzelliğine dikkat etmektedir. Uyanık'ın da ifadenin güzelliğine dikkat ettiğini görmekteyiz. Uyanık'ın şiirde mahir olduğunu söyleyebiliriz. Divan şairlerinde kullanılan aruz veznine riayet ettiğini görürüz. Divan edebiyatı geleneğine de bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Türkçe ve Kürtçe yazmış olduğu şiirleri gayet açık ve herkesin anlayabileceği bir üslupla dile getirmiştir. Türkçe şiirlerine baktığımızda sade bir Türkçe ile şiirlerini dile getirdiğini görürüz. Bildiğimiz kadarıyla kendisi şair değildir ama bazı şiirleri vardır. Kendisine ait elde ettiğimiz birkaç şiirini aşağıda göstermeye çalıştık. Onun hakkında herhangi bir esere şüana kadar rastlamadık.

Türkçe Şiirleri

Müftü Uyanık'ın şiirle uğraştığını ve şiirde donanımlı olduğunu aşağıda vermiş olduğumuz Türkçe ve Kürtçe şiirlerinden çıkartmamız mümkündür. Uyanık'ın 26.01.1943 tarihinde Afyon'da kendi el yazısıyla yazmış olduğu Türkçe (Osmanlıca) bir şiir aşağıda verdik. Bu şiiri latinize ve transkribe ettik. Şiirin aruz veznini bulduk. Bu gazel 6 beyitten oluşup konusu aşıkânedir. Gazalinde sevgiliden şikayetvâri bir şekilde bahsetmektedir. Son beyitlerine baktığımızda şöyle seslenir sevgiliye;

Bir hayli zaman hizmet edüp ben sana cana

Bir  abd haps ittin beni akçaya sattın

Sevgili, onu hapsedtiğini ve bir akçaya sattığını açıkça ifade eder. Oysa ben  oktan beri sana hizmette bulundum diyerek feryad edetmektedir. Uyanık'ın i i kan ağladığını görürüz. Diğ r beyitte ise;

Bir melce-i me men ararım yer üzerinde

Hayfaki tutup k le diye sen beni sattın

Bir k le şeklinde beni sattın, hiç acımadan diyerek fery d eder. Uyanık burada kendisini Hz. Yusuf'a benzettiğini görürüz. Uyanık, Edebi sanatlara da önem verdiğini görmekteyiz.

Mef  l  Mef      Mef      Fe     

Bir nağme-i dil-söz gibi sen canımı yaktın

Bir e  k-i       olup hemen gözlere aktın

Bir ber  -ı sema      le verüp ufk-ı cihatdan

P  r hasret olup sa     n  göğsüme  aktın

Bir b  y-ı vefa benki arardım se  erinde

Bir hayli zaman e  k-i fırak döktüm derinde

Bir melce-i me  men ararım yer üzerinde

Hayfaki tutup k le diye sen beni sattın

Sattınki h  kkındır dahi ben raziyim ama

Lakin veremem  ahdu vefa ruy-ı cihana

Bir hayli zaman hizmet edüp ben sana cana

Bir  abd haps ittin beni akçaya sattın

UYANIK, Afyon, 26.01.1943

Mehmet Uyanık, ikinci Türkçe Şiirini ise 1.6.1942 yılında kaleme almıştır. Kendi el yazısıyla yazmış olduğu Türkçe (Osmanlıca) Şiirini aşağıda gösterdik. Şiirin vezni ‘‘Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün’’d r. Mehmet, soyadını bir mahlas Şeklinde göstererek Şiirin en alt kısımda tarihle birlikte ‘‘Uyanık’’ olarak vermiştir. Bentlerle yazılan bu Şiirin konusu aşıkânedir. Sevgilinin güzelliğinden bahsedilir. Sevgilinin gözlerini Őehlara benzetir. Sevgiliyi gören yıldışlar bile onu temaşaya geleceğini söylemektedir. Onun güzelliğini anlatmak/tasvir etmek kitaplara sığmaz. Aynı zaman da siyah rengine de değinir. Bu Şiirde ‘‘K apatmış g l ru -ı tülle Őarılmıř bir siyah şale’’ derken siyah rengi, edebiyatta en çok bahsedilen renklerdenidir. En çok ilişkilendirildiği varlık ise sa  ve bendir. Sa ın siyahlığı gecenin siyahlığına benzetilir. Küfür ve dalalet karanlığı ve zul matı temsil eder. Genel olarak matemini temsil eder. Çünkü yas tutanlar siyah elbiselere b r n rl r. Siyah z l fl r, rüzgarla sallanmasıyla oynayan zenciye benzetilir. Siyah, kötülüğü ve yanlış işleri temsil eder. (Aslanoğlu, 2020, s. 297).

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

ŐEHLA GÖZLER

O şehla gözleriyle bir naz r itse cihan  zre

H yat  terk ider z -r   karar itmez turap  zre

H ram-ı eyleyüp mest  s z lse g zler   nun

Temaşaya gelir kevkep semadan hep sa ap  zre

M sanna  hüsne revnak yok per  peyker gerek mah  b 

Nümayan olduğun hüsnüne encüm olur mahcûb
Ziyâ içre gerîk oldu cihân hep pertevî yârdân
Tecellâyı cemâlinden qarâr u şabr olur meslûb

Lebî yâkût-ı ehmerdir ruh-ı kıpkırmızı lâle
Cemâl u hüsnün taşvîr u kitabet sığmıyor kâle
Kâşırğadır çeviklikte leîf-ı pür şefâfdir o
Kapatmış gül ruh-ı tülle sarılmış bir siyah şale

UYANIK 1.6.1942

Uyanık'ın üçüncü şiiri, kendi el yazısıyla yazmış olduğu Türkçe (Osmanlıca) şiirini aşağıda gösterdik. Şiir, "Dayım Kızı Aîşe" başlığıyla başlamaktadır. Şiir 8 beyitten oluşur. Şiirin vezni "Fâ'ilâtün Fa'ilün Fâ'ilâtün Fa'ilün"dür. Mehmet, soyadını bir mahlas şeklinde göstererek şiirin en alt kısımda "Uyanık" olarak vermiştir. Sevgilinin nazikliğini, güzelliğini ve şenliğini dile getirmektedir. Bu şiirde dayısının kızını bir yıldaza benzetmektedir. Sevgilinin saçları siyah ve kıvrık olduğunu dile getirir. Sevgilinin cennetteki hurî ile değişmediğini söyler. Aynı zamanda meslektaş olduğunu dile getirmektedir. Bakışlarını bir fırtınaya benzetir. Hem cilveli hem de esmer olduğunu dile getirmektedir. Hatta güneşin ondan renk aldığını söyler. Onun tek bir kılını bile dünyalara değişmem der.

Fâ'ilâtün Fa'ilün Fâ'ilâtün Fa'ilün

DAYIM KIZI AÎŞE

İşte sana bir sual işte sana bîn elem
Bilmez isen orda kal yoksa oynat bir kalem

Dayım kızî Aişe dünyanın en şen kızî
Bayılırım gidişe tıpkı şehir yıldızî

Saçlar siyah pek kıvrak lebler yakuttan kızıl
Ruh-ı gayetle sıcak işvesine yok mesel

Hurî gelse cennetden yüzüne ben bakamam
İkimiz bir meslekden başkasına kanamam

Gülüşü gayet zarif bakışı bir fırtına
Şanırsın cismi latîf almış onu sırtına

Dünyanın her bucağı yarıla olur cennet
Rakipler hep bayağı benim canıma minnet

Beni gayetle sever başkaları kıskanır
Hem cilveli hem esmer güneş ondan renk alır

Ben bahçeyim o gülî nerde şehir bülbülî
Değişmem ben cihana şîrîn yârın tek kılî

UYANIK

Uyanık'ın dördüncü şiiri, kendi el yazısıyla yazmış olduğu Türkçe (Osmanlıca) şiirini aşağıda verdik. Bu şiirini de Afyon şehrimizde

yazdığının kanısındayız. Şiir 13 beyitten oluşur. Şiirin, açık ve anlaşılır bir dille yazıldığını apaçık görülmektedir. Sade ve herkesin anlayabileceği bir dille yazmıştır. Şiir “Fırak” başlığıyla başlamaktadır. Şiirin konusu aşıkânedir. Sevgilinin ayrılığından, umursamamasından ve yüz vermemesinden bahsedilir. Ayrılığın büyük bir azap olduğunu dil getirmektedir. Burada sevgilisinin babasını bir caniye benzetmektedir. Uyanık, bu şiirinin onuncu beytinde şöyle der:

Afyonun cildeli kızı
Ne bilsin kâdrimizi

Uyanık'ın bu beytinden yola çıkarak Afyonlu bir kıza tutulduğunu söyleyebiliriz.

FİRAK

Fırakın bir azaptır
Vuşlat ise seraptır

Şerap diye tattığım
Meğerse ıztıraptır

Artık şimdi elveda
Etmenin tam zamanı

Senin gibi bir hûnhar
Baban gibi bir cani

Aşık nerde anlar
Hiç dinler mi figanı

Şimdi kalbim titriyor
Ruhumu pek sıkıyor

Elem,  azab, ızdırab
Ruhumdan fışkırıyor

 abah günün zıyası
Semamızın lambası

Zulmet  a ar cihan
A kımın macerası

Afyonun ciltfeli kızı
Ne bilsin ka rımızı

Yanaklarla dudaklar
Yakut gibi kırmızı

Artık  imdi u andım
Söyle senden mi utandım

Senin gibi h nh ra
Bir abdal gibi ka dım

UYANIK

Kürtçe  iiri

Uyanık'ın, kendi el yazısıyla yazmış olduğu ve elimize geçen tek Kürtçe şiirini aşağıda gösterdik. Bu  iirler M. Cihat Toprak'ın özel kitaplığından faydalandık.  iir 3 beyitten oluşur. Şiirin vezni "F  il t n F  il t n F  il t n Fa il n"d r. Şiirin en üst kısmında "Mehmet Uyanık Müftü Silvan" Türkçe olarak yazılmıştır.  iir ve Türkçe yazılan kısım Uyanık'ın el yazısıdır. Şiirin en alt kısımda ise "Ji bo Mela Abdullah Telli hatiye nivîsandin" yazısı ise başka bir kalemle yazılmış olup daha sonra ilave edildiğinin kanaatindeyiz. Şiirde Abdullah Telli adındaki bir dostuna

dua ve temennilerde bulunur. Aynı zaman da bu şiirde dostundan unutulmamasını dile getirmektedir.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fa'ilün

Ez nizamim çi bibêjim ji tera ey zîri qal

Hek Xuda digel Muhammed bi tera bibne heval

Tu 'umrekî ba se'adet şed hezaran roj û sal

Bike feyzê her dinava zêr û zîv ewlad û mal

Pîrozîyê xwe 'arz bikim ji tera pençşed çuwal

Tu ji bîr nekî tucaran vî feqîrî pîr û kal

UYANIK

Türkçesi şu şekildedir:

Ben bilmiyorum sana ne söyleyeyim ey zeki, yetenekli ve bilge yaşlı adam

Allah ve hazreti Muhammed her zaman sana arkadaş olsun

Sen bir ömrünü saadetle bulasın ve binlerce yıl ve günler göresin

Her zaman gümüş, altın, evlat ve mal-mülk içinde feyz alsın

Sana teşekkürlerimi/tebriklerimi arz edeyim beş yüz çuvala

Sen bu fakiri ve yaşlıyı hiçbir zaman unutma.

Uyanık'ın bu şiirde dostuna canı gönülden dua ettiğini, Allah ve Hz. Muhammed'in dostuna arkadaş olmasını ve onu kurummasını temenni etmektedir. Uzun ömürlü, dünyada sıkıntı yaşamamasını ve

evlatlarından hayır görmesini dilemektedir. Arkadaşına teşekkürlerini sunmaktadır. Arkadaşına kendisinin unutulmamasını temenni etmektedir. Bu şiirinde görüldüğü gibi dostuna çok bağlı olduğu ve gerçekten de onu sevdiğini dile getirmektedir.

Şiirlerinin Şekil ve Tema Bilgisi Hakkında Çıkarımlar

Müftü Uyanık'ın şiirle uğraştığını ve şiirde donanımlı olduğunu Türkçe ve Kürtçe şiirlerinden çıkartmamız mümkündür. Uyanık'ın bu beyitle başlayan

Bir nağme-i dil-sûz gibi sen canımı yaktın
Bir eşk-i çeşm olup hemen gözlere aktın

Gazeli, 26.01.1943 tarihinde Afyon'da kendi el yazısıyla yazmış olduğu Türkçe bir şiirine değindik. Bu şiiri latinize ve transkribe ettik. Şiirin aruz vezni ise şöyledir: "Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün"dür. Bu gazel 6 beyitten oluşup konusu ise aşıkânedir. Gazalinde sevgiliden şikayetvâri bir şekilde bahsetmektedir.

Diğer şiirini 1.6.1942 yılında kaleme almıştır. Kendi el yazısıyla yazmış olduğu Türkçe şiirini gösterdik. Şiirin vezni "Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün"dür. Mehmet, soyadını bir mahlas şeklinde göstererek şiirin en alt kısımda tarihle birlikte "Uyanık" olarak vermiştir. Bentlerle yazılan bu şiirin konusu aşıkânedir. Sevgilinin güzelliğinden bahsedilir. Sevgilinin gözlerini şehlaya benzetmektedir.

Dayım Kızı Aişe başlığıyla başlayan şiir 8 beyitten oluşmaktadır. Şiirin vezni "Fâ'îlâtün Fa'îlün Fâ'îlâtün Fa'îlün"dür. Şiirde sevgilinin nazikliğinden, güzelliğinden ve şenliğinden bahseder. Dayısının kızını bir yıldaza benzetir. Sevgilinin saçlarının siyah ve kıvrık oluşundan söz eder. Sevgilinin cennetteki hurî ile değişmediğini söyler. Sevgilinin bakışlarını fırtınaya benzetir. Yârinin, cilveli ve esmer olduğundan bahseder.

Uyanık'a ait en son Türkçe şiiri, Afyon ilinde yazdığının düşüncesindeyiz. Bu şiir 13 beyitten oluşup açık ve anlaşılır bir dille kaleme aldığını görmekteyiz. Şiirin başlığı "Fırak"tır. Konusu aşıkânedir. Ayrılıktan, umursamamaktan ve yüz bulmamaktan yakındır. Maşukunun pederini bir canıye benzetir.

Mehmet Uyanık'ın, kendi el yazısıyla yazmış olduğu ve elimize geçen tek Kürtçe şiirine değindik. Şiir 3 beyitten oluşur. Şiirin vezni "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün"dür. Şiirin en üst kısmında "Mehmet Uyanık Müftü Silvan" Türkçe olarak yazılmıştır. Şiirin en alt kısmında "Ji bo Mela Abdullah Telli hatiye nivîsandin" yazısı yer almaktadır. Şiirin içeriğinde Abdullah Telli'ye dua etmektedir. Aynı zamanda arkadaşından dua ve unutulmamasını istemektedir. Şiirin kafiyesi tam kafiye'dir.

SONUÇ

Mehmet Uyanık, kendini iyi bir şekilde yetiştirdiğini ve dönemin olanaklarından faydalandığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte dünyayı gezip anlamaya çalışan bir şahsiyete sahip olduğunu bilmekteyiz. Kendi döneminde yaşayan bilim adamlarına da ulaştığını tahmin edebiliriz. Aynı zaman da bilimle içli dışlı olduğu apaçıktır. Nitekim şiirlerine baktığımızda Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsça'yı bildiğini görebiliriz. Türkçe ve Kürtçe şiirlerini okuduğumuzda şairlik vasfına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Uyanık'ın şiirlerinin yanında kendisine ait bazı özel bilgileri de aktarmaya çalıştık. Mehmet Uyanık'ın daha önce dile getirilmemiş ve çalışılmamış şiirleri bildiğimiz kadarıyla ilk kez bu çalışmamızla bilim camiasına tanıtılmış olacaktır. Bu çalışmamızda şuana kadar adından şair olarak söz edilmeyen Mehmet Uyanık, şiirlerinin halk ve akademik için önemli bir kaynak olabileceğinin kanaatindeyim. Müftülüğü, âlimliği, vaizliği, hikâyeciliği, nüktedan kişiliği, mizah gücünü kullanan kişiliği, din adamlığı, zekasının yanında bu çalışmamızla edebi kimliği de ortaya çıkmıştır. Bu önemli şahsiyetlerin gün yüzüne çıkması aynı zaman da ecdadımızın ne kadar

donanımlı olduğunu görmekteyiz. Biz de bu incileri görerek onları kendimize örnek alarak yolumuzu aydınlatacağının kanısındayız. Ülkemizin değerlerini ortaya çıkarmak ve bu değerlerin kıymetini bilmekte fayda olacağının düşüncesindeyiz. Bu çalışmalar gelecek nesilleri aydınlatacaktır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Makale

Aslan, M. Y. (2021). Toplumsal Eleştiri Bağlamında Müftü Uyanık Fıkraları Üzerine Bir Değerlendirme, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt: 9 Sayı: 27 Sayfa: 523 - 540 Haziran.

Kitap

Aslan, M. Y. (2025). Silvanlı Müftü Uyanık Fıkraları (Metin-İnceleme). Sonçağ Akademi Yayınları.

Aslanoğlu, O. (2020). Ruhayî Divan Şiiri Sözlüğü, Sonçağ Akademi Yayınları.

Azarkan, M. Ş. (2021). Melayê Cizîrî'nin Dîvânı'nın Tenkitli Metni ve Fuzûlî Dîvânı ile Karşılaştırılması, Sonçağ Akademi Yayınları.

Devellioğlu, F. (2015). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları.

Farqînî, Z. (2013). Türkçe - Kürtçe Sözlük. İstanbul: Kürt Enstitüsü Yayınları.

Farqînî, Z. (2013). Ferhenga Kurdî – Tirkî. İstanbul: Kürt Enstitüsü Yayınları.

Parlak, Y. (1997). Çeşitli Yönleri ile Silvan. Akçağ Yayınları.

Parlatır, İ. (2014). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. Yargı Yayınevi.

Sami, Ş. (2012). Kâmûs-ı Türkî. Şifa Yayınevi.

Toprak, M. C. (2021). Özel kitaplığından faydalandık.

Türk Dil Kurumu, (2005). Türkçe Sözlük, Akçağ Yayınları

Zıllıoğlu, M. (1986). Evliyâ Çelebi, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Üçdal Neşriyat.

Kitap Bölümü

- Çağmar, M. E. (2013). Diyarbakır Ansiklopedisi, Cilt 5, Ankara: Yelkovan Aşans Yayınları.
- Eminoğlu, N. (2023). “Hizra Estetik Di Şi’ra Melayê Cizîrî de”, Cizîrînasi, Wan: Weşanên Peywend.
- Ergin, M. C. (2012). Uluslararası Silvan Sempozyumu. Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları & Şarkiyât Araştırmaları Derneği.
- Köprülü, M. F. (1964). İslâm Ansiklopedisi, M. E. B. Yayınları, C. 5/1, “Hikâye” maddesi, İstanbul.
- Uyanık, M. F. (2013). (Mehmet Uyanık'ın büyük oğlu) Diyarbakır Ansiklopedisi, Cilt 5, Yelkovan Aşans Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Hazırlamış olduğumuz bu makalemizin asıl amacı, Mehmet Uyanık'ın edebi kimliğini ortaya koymaktır. Mehmet Uyanık'ın hem Türkçe yazmış olduğu şiirlerini hem de Kürtçe şiirini gün yüzüne çıkartmaktır. Mehmet Uyanık'ın Türkçe şiirlerini transkribe ve latinize ettik, Kürtçe şiirini de transkribe ve latinize etmeye çalıştık. Yakın zamanda yaşamasına rağmen Klasik Divan Edebiyatına hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında şiirlerinin sonunda hem mahlasını kullandığını hem de yazmış olduğu o günün tarihini görmekteyiz. Uyanık, daha çok fıkralarıyla, müftü kimliğiyle, nüktedanlığıyla meşhur olduğu halk tarafından bilinmektedir; fakat edebi kimliğiyle kimse onu tanımıyor. Maksadımız bu edebi yönünü halka tanıtmaktır. Bu şiirleri sayesinde Uyanık'ın Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsça'ya hâkimiyetini ortaya koymaktır. Mehmet Uyanık'ın gezmeyi çok sevdiğini şiirlerin sonunda düşürmüş olduğu nottan/tarihten anlıyoruz. Gittiği bütün şehirlerde, o şehrin üzerine şiir yazdığını görmekteyiz. Buradaki asıl amacımız ülkemizin ve bölgemizin bu nadîde cevheri gün yüzüne çıkartmaktır.

Yöntem

Bu çalışmada edebi kimliği üzerinde durulmuştur. Bu şiirler iki başlık altında verilmiştir. Şiirler orijinalinden latinize ve transkribe edilmiştir. Çalışmanın güvenilirliği için yalnızca elde edilen evraklar kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler mevcut literatürle mukayese edilerek analiz edilmiştir. Mehmet Uyanık'ın özel bilgilerine ulaştık.

Bulgular

Araştırma sonuçlarına göre, Mehmet Uyanık'ın edebi kimliği dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Şiirlerinde aruz veznini kullanması da dikkatlerden kaçmamaktadır. Şiirlerinde beyitlerle birlikte rubai'yi de kullanması da göze çarpmaktadır. Kendisiyle ilgili özel konulara da ulaşmaya çalıştık. Çalıştığı kuruma bizzat giderek onunla ilgili evraklar elde edilmiştir. Uyanık'a ait olan T.C. Nüfus Hüviyet Cüzdanına ulaştık. Nüfus Hüviyet Cüzdanında adı Mehmet, Soyadı Uyanık, doğum tarih Rûmî takvimine göre 1334, doğum yeri Silvan'dır. Nüfus Cüzdanında baba adı Yakup, anne adı Asiye olarak geçmektedir. Müftü Mehmet Uyanık'a ait olan gençlik yıllarında çekilmiş olduğu bir fotoğrafına ulaştık. Fotoğrafına baktığımızda resmî kıyafetleri seven bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda kendisine ait bir kartvizitini kullandığı, kartvizitinde resmi daire telefon numarası 51 olarak geçmektedir. Elde ettiğimiz bazı belgelerde Uyanık'a ait gözlük numarası, gözlüğün sağ ve sol numaraları yazılmıştır. Uyanık'ın göz problemi olduğu bu belgelerden çıkartabiliriz. Nitekim çoğu fotoğraflarında gözlük kullandığına rastlarız. Uyanık, gezmeyi seven bir kişiliğe sahiptir. Konya seyahatine dair bir bilete ulaştık. Bu dönemde İzmir, Diyarbakır, Bingöl, Mersin, Aydın, Adana, Kırşehir ve Konya gibi şehirleri gezmiştir. Bu dönemde aile fertlerinin ne zaman doğduklarını kayıt etmeyen ve doğum tarihlerini tam olarak bilmeyen çok kişiyle karşılaşırız. Fakat Uyanık'ın aile fertlerinin hepsinin doğum tarihlerini bir kâğıda yazdığına ulaştık. Kendi bünyesinde 20 çalışan memurun olduğu bilgisine ulaşıldı. Müftü Uyanık'a ait kendi el yazısıyla yazmış olduğu birçok hutbelerine ulaştık. Hutbelerine baktığımızda Türkçe (Osmanlıca) olarak yazmıştır. Hutbelerinde ayetler, hadisler ve toplumsal konular yer aldığı görülmektedir. Hutbelerine baktığımızda kendi eliyle yazmış olduğu güzel bir yazı çeşidiyle karşılaşırız. Sevilen ve sayılan bir kişiliğe sahip olduğunu görmekteyiz.

Müftü Uyanık'ın oğlunun ölümü üzerine birçok şehirden telgraflar gönderilmiştir. Bu da gösteriyor ki kendisi toplumla ve üst makamlarla irtibat halinde olduğunun göstergesidir. Uyanık çok sosyal bir kişiliğe sahiptir. Dönemin iletişimini iyi bilen ve iyi kullanan bir yapıya sahiptir diyebiliriz.

Sonuç

Araştırma bulguları, Mehmet Uyanık'ın Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsçaya hâkim olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Özellikle Türkçe yazılan şiirlerine baktığımızda, şairlik ruhuna vakıf olduğunu görmek mümkündür. Uyanık'ın edebi kişiliğinin yanında kendisine ait özel evraklarına da ulaşmaya çalıştık. Silvan Eski Müftüsü Mehmet Uyanık'ın daha önce duyulmamış ve çalışılmamış şiirlerini analiz etmeye gayret ettik. Bu çalışmayla şuana kadar edebi kimliğinden söz edilmeyen Mehmet Uyanık, şiirlerinin akademik ve halk için önemli bir kaynak olabileceğinin düşüncesindeyim. Müftülüğü, hikâyeciliği, mizah gücünü kullanan kişiliği, nüktedan kişiliği, zekâsı, vaizliği, âlimliği, din adamlığının yanında, bu çalışmayla da edebi kimliği de ortaya çıkmıştır. Ülkemizin değerlerini ortaya çıkarmak ve bu değerlerin kıymetini bilmekte fayda olacağını düşüncesindeyiz. Bu çalışmanın bilim camiasına faydalı olmasını temenni ederim.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The main purpose of this article we have prepared is to reveal the literary identity of Mehmet Uyanık. Our aim is to bring to light both the poems written in Turkish and the Kurdish poetry of Mehmet Uyanık. Trying to both Latinize and transcribe Mehmet Uyanık's Turkish and Kurdish poems. It also reveals his mastery of Classical Divan Literature, even though he lived recently. In addition, at the end of his poems, we see both his pseudonym and the date on which he wrote it. Uyanık is known to the public for his anecdotes, his identity as a mufti, and his wit; however, no one knows him for his literary talent. Our aim is to introduce this literary aspect to the public. Our aim through these poems is to demonstrate Uyanık's mastery of Turkish, Arabic, Kurdish and Persian. It is possible to deduce from the note/date he left at the end of the

poems that Mehmet Uyanık loved travelling very much. We can reveal that he wrote poems about every city he visited. Our main goal here is to bring this rare gem of our country and region to light.

Method

This study focuses on his literary identity. These poems are given under two headings. The poems have been Latinized and transcribed from the original. For the reliability of the study, only the documents obtained were used. The information obtained was analyzed by comparing with the existing literature. We have accessed private information about Mehmet Uyanık.

Findings

According to the research results, Mehmet Uyanık's literary identity has a remarkable feature. His use of aruz meter in his poems does not go unnoticed. His use of rubai along with couplets in his poems is also noteworthy. We also tried to reach private issues about him. He personally went to the institution where he worked and obtained documents related to him. We found the Turkish Republic Identity Card belonging to Uyanık. In his 1d card, his name is Mehmet, his surname is Uyanık, his date of birth is 1334 according to the Rumi calendar, and his place of birth is Silvan. In his 1d card, his father's name is Yakup and his mother's name is Asiye. We found a photograph of Mufti Mehmet Uyanık taken in his youth. When we look at his photo, we can say that he has a personality that likes formal clothes. At the same time, he uses his own business card, and his official office phone number is listed as 51 on his business card. In some documents we obtained, Uyanık's eyeglass number and the right and left numbers of the glasses were written. We can infer from these documents that Uyanık had an eye problem. As a matter of fact, we see him wearing glasses in most of his photographs. He has an alert personality and loves to travel. We found a ticket for the trip to Konya. During this period, he visited cities such as Izmir, Diyarbakir, Bingöl, Mersin, Aydin, Adana, Kirsehir and Konya. During this period, we encounter many people who do not record when their family members were born and who do not know their exact birth dates. However, we found that Uyanık wrote the birth dates of all his family members on a piece of paper. It was learned that there were 20 civil servants working within its structure. We have access to many of Mufti Uyanık's

handwritten sermons. When we look at his sermons, he wrote them in Turkish (Ottoman). It is seen that his sermons include verses, hadiths and social issues. When we look at his sermons, we see a beautiful type of writing that he wrote with his own hand. We see that he has a loved and respected personality. Following the death of Mufti Uyanık's son, telegrams were sent from many cities. This shows that he is in contact with the society and higher authorities. Awake has a very social personality. We can say that he has a structure that knows the communication of the period well and uses it well.

Conclusion

Based on the research findings, we can easily say that Mehmet Uyanık was fluent in Turkish, Kurdish, Arabic and Persian. Especially when we look at his poems written in Turkish, it is possible to see that he was well versed in the spirit of poetry. In addition to Uyanık's literary personality, we also tried to access his private documents. We tried to analyze the poems of the former Mufti of Silvan, Mehmet Uyanık, which have not been heard or studied before. I believe that the poems of Mehmet Uyanık, whose literary identity has not been mentioned until now, can be an important source for both academics and the public. In addition to his being a mufti, a storyteller, a humorous personality, a witty personality, intelligence, a preacher, a scholar, and a clergyman, his literary identity was also revealed with this work. We believe that it would be beneficial to reveal the values of our country and to appreciate these values. I hope this study will be useful to the scientific community.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması: Yazar bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Muhammed Şerif AZARKAN

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi: Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.

Sözcük Sayısı: 4672.